

kon toga ova će knjiga imati svoj puni smisao za hrvatsko govorno područje, tj. za širu čitateljsku publiku, jer ovako čitatelji ne znaju puno više nego li što su znali. U knjizi su tek mali izvadci koji ne daju cjelovitu sliku.

Darko Tomašević

TEOLOGIJA I PRIRODNE ZNANOSTI TRAŽE ISTINU

Mario CRVENKA, *Prirodne znanosti i religija. Pokušaj sažetog pregleda*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., 265 str.

Prije dvije godine u svijetu znanosti obilježena je 200. obljetnica rođenja prirodoslovca i začetnika moderne nauke o evoluciji Charlesa Roberta DARWINA (1809. -1882.) prema kojoj se živa bića neprestano mijenjaju. Posebno je njegova knjiga *Postanak vrsta* prirodnim odabirom (1859.) zanjihala znanstvena istraživanja o razvoju čovjeka. Knjiga je izazvala praktični sukob znanosti i tumačenja Biblije u Crkvi. Otada pa do danas rasprava o evoluciji još uvijek traje. I u teologiji nije ta rasprava završena. Crkva je konačno prihvatila temeljne mogućnosti evolucije koje uključuju bitni Božji intervent stvaranja svakoga bića. Znači da se ne slaže s tumačenjima koja u razvoju čovjeka

prirodnom selekcijom isključuju Boga kao začetnika plana procesa evolucije. Tako je u praktičnoj znanosti od Darwina pa do danas nastao jaz između znanosti i teologije. Napretkom razvoja prirodnih znanosti, ali i teologije danas, može se jasno utvrditi da je uklonjen jaz između Biblije i znanosti. Štoviše one su komplementarne u traženju istine o postanku živih bića na zemlji.

Knjiga Marija Crvenke *Prirodne znanosti i religija* u nas je sada neizostavni prilog razumijevanju nastanka živih bića izloženih u biblijskom izvještaju o stvaranju (posebno Post 1,1 – 2,4a) i znanstvenih rezultata prirodnih znanosti o tom problemu.

Mario Crvenka (r. 1944.), franjevac, studirao je filozofiju i teologiju u Rijeci, biologiju u Innsbrucku a doktorirao na području prirodnih znanosti. Bio je docent na Odjelu za kemiju Sveučilišta u Koblenzu – Landau. Napisao je više članaka i nekoliko knjiga iz područja odnosa teologije i prirodnih znanosti. U ovoj knjizi pokušao nam je dati stručan i sažet pregled tih odnosa. Knjiga je plod mnogih predavanja o temi odnosa religije i prirodnih znanosti koja je autor održao na Sveučilištu u Koblenzu - Landau. On iznosi znanstvene dokaze prirodnih znanosti, ali i teologije o razvoju živih bića, i jasno otvara granična pitanja u kojima se oba ova velika

područja ljudskoga duha međusobno povezuju ili razlikuju. On donosi znanstvena istraživanja najvećih umova prirodnoznanstvenika i stavlja ih uz bok modernih teologa i teoloških razmišljanja našega vremena. Tako nam daje na uvid mnogobrojne informacije o problematici razvoja ljudskog bića kroz povijest u kojima se znanstvenici i teolozi susreću ili razilaze ili se najčešće upotunjuju u istraživanju objektivne istine.

Građa knjige izložena je u 10 ravnomjernih poglavlja. Na kraju knjige navedena je izabrana moderna literatura te kazalo osoba i pojmova. Bilješke su isto tako na kraju knjige, što otežava pratiti stručne navode koji se često donose u tekstu.

Na početku, u predgovoru, donesen je „himan“ stvaranju Tima Josepha koji, po uzoru na Ivanov Logos, hvali um velikih znanstvenika počevši od Aristotela, Newtona, Einsteina, Bohra, Furgesona kojih se razmišljanje završava u sedmom Božjem danu počinka. Uz njih su navedeni važni crkveni dokumenti koji se tiču nauka o postanku i razvoju ljudskih bića na zemlji. Pisac ističe da su teolozi izazvani napretkom novih otkrića prirodnoznanstvenika te da im se u razmišljanju pridružio jedino filozof i teolog Teilhard de Chardin (1881.-1955.) svojim djelom *Le Phénomène Humain*

(1940.).

U općem uvodu, u prvom poglavlju, autor je izložio međuodnos teologije i prirodnih znanosti, temelje prirodnih znanosti i pitanja o Bogu, stvarne i načelne granice fizikalne kozmologije. Izložene su ideje o povijesti svemira od Aristotela, Ptolomeja, Nikole Kopernika, Johanna Keplera, Isaca Newtona, Immanuela Kanta, kao i Hubbleov zakon o „velikom prasku“.

Drugo poglavlje razlaže pojam religije te međudjelovanje prirodnih znanosti i religije. Jasno izlaže model sukobljavanja ali i modele savezništva i zaključuje da su prirodne znanosti i religija u mnogočemu sukladne ali i različite. One su u stvari komplementarne znanosti.

Četvrto poglavlje obrađuje „teorije evolucije“. Autor stručnošću biologa razlaže nekoliko faza početne biokemijske evolucije sve do formiranja organskih molekula i reproduktivnih varijacija i selekcija. Posebno se zaustavlja i objašnjava genski kod koji rasvjetljuje mehanizme evolucije. U četiri točke izložio je najvažnije teorije Charlesa R. Darwina (1802.-1882.) prema djelima o *Postanku vrsta* (1859.) i *Podrijetlu čovjeka* (1871.) u kojima je isključena vjera u Boga. Autor iznosi i istraživanje molekularnog biologa Clintona Richarda Dawkinsa (r. 1941.) prema kojem Darwinova prirod-

na selekcija ne zapaža svrhovitost bića i ne gleda u budućnost. U tu neodarwinističku raspravu priključio se i Henry Bergson (1859.-1941.) te Pierre Teilhard de Chardin (1881.-1955.) s tzv. „teističkom evolucijom“. Henry Ward Beecher (1818.-1887.) izložio je svoje istraživanje o „kompleksnom evolucijskom procesu kojim upravlja Bog“, tj. evolucijski procesi snažno „upućuju na plan jednoga jedinstvenog stvaralačkog čina na početku“ (s. 83.), tj. Boga.

Peto poglavlje prikazuje „teološko viđenje odnosa evolucije i stvaranja“. Polazeći od starozavjetnog i novozavjetnog nauka o Bogu stvoritelju, autor ističe da je teologija spoznala kako „evolucija pretpostavlja stvaranje: stvaranje se u svjetlu evolucije prikazuje kao događaj koji se proteže u vremenu – kao *creatio continua*, u kojem Bog kao ‘Stvoritelj neba i zemlje’ postaje vidljiv očima vjere“ (izjava Ivana Pavla II. str. 100.). Ovim mislima pisac je priključio i izjave teologa kao što su Piet Schoonenberg (1911.-1959.), Karl Rahner (1904.-1984.) i opet opširno učenje Pierra Teilharda de Chardina prema kojemu se Božje stvaranje (kosmos) sagledava kao razvojni proces (evolucija) tijekom kojega su materija i duh od početka u međusobnom odnosu kao dva stanja jedne „materije svijeta“ da bi konačno u „Toč-

ki Omega“ dobili identitet, „kada materija u ljudima postaje svjesna same sebe“. (s. 106.). U Bogu Isusu Kristu materija je dobila svoje priznanje po vjeri. Autor je opširno izložio i kritike na Chardinovo izlaganje, ali znanstveno priznanje da je „T. de Chardin prvi teolog i znanstvenik koji je genialno spojio znanstvenike prirodnih znanosti i teologije“ (s. 114.). Odnos stvaranja i vremena autor je izložio na razmišljanju sv. Augustina (354.-430.). O stvaranju i prirodnim zakonima pisac govori na temelju rasprava Davida Huma (1711.-1776.) te Isaaca Newtona (1643.-1727.) prema kojima su prirodni zakoni univerzalni, apsolutni, vječni i svemogućí pa je imanentnost karakteristika svijeta koja se otkriva ljudskim istraživanjima (s. 136.).

Prirodne znanosti i filozofija religije, teme su šestog poglavlja. Autor ukratko iznosi kozmološke dokaze o postojanju Boga Tome Akvinskog (1225.-1274.), ontološki dokaz o postojanju Boga Anselma Canterburyjskog (1033.-1109.) te dokaze o postojanju Boga po *kalamu* (niz argumentacija koji se označava kao kalam): tj. sve što ima početak, mora imati i uzrok, postojanje svemira ima početak, početak je nečim izazvan, jedini mogućí uzrok je Bog (s. 152.). Autor dakako nije propustio istaknuti i poteškoće koje se nameću o problemu postojanja

Boga.

Prirodna teologija: pronaći Boga u prirodi, tema je sedmog poglavlja. Svojim umom možemo nešto naučiti o Bogu promatrajući stvoreni svijet. To se obično definira kao prirodna teologija. Autor je u obrazlaganju prirodne teologije izložio prije svega povijesni osvrt polazeći od Tome Akvinskog, ali i Karla Bartha (1886.-1968.), koji je prirodnu teologiju smatrao suvišnom i opasnom (s. 159.). Za Bartha „Bog je posve Drugi kojega samo možemo spoznati njegovom objavom u Isusu Kristu“ (s. 162.). Tradicionalnom razmišljanju o prirodnoj teologiji izloženi su i mnogi drugi prigovori. Heinrich Emil Brunner upućuje prije svega na čovjeka kao „imago Dei“ koji je kroz objavu sposoban spoznati Boga. Prema njemu nema spoznaje bez Božje objave. Slično je tvrdio i škotski teolog Thomas Forsyth Torrance (1913.-2007.). Za Torrencea prirodna teologija omogućuje logični dijalog između ideja i stvarnosti u svijetu prisutnog Boga. Autor je prikazo i filozofske prigovore prirodnoj teologiji. Prirodna teologija zanemaruje potrebu vjere. Ona bi bila samo „pothvat da se potkrijepi religiozno uvjerenje“, tj. pretpostavlja postojanje Boga. Možda je najzanimljiviji pristup prirodne teologije spoznajom ljepote stvorenog svijeta, prirode. Kao snažne argumente u prilog

tim razmišljanjima autor je prikazao izlaganje Hansa Ursa von Balthasara (1905.-1988.) i Jonathan Edwardsa (1703.-1758.), a pridružio im i razlaganja Johnnesa Calvina (1509.-1564.) koji razlikuje općenitu „spoznaju Boga stvoritelja“ i „kršćansku spoznaju Boga Spasitelja“, koja je moguća samo kršćanskom objavom.

Osmo poglavlje „modeli, analogije i metafore u prirodnim znanostima i religiji, pokušaj je, na temelju znanstvenih fizičkih i kemijskih istraživanja, pokazati vizualno one stvari koje se ne mogu vidjeti. Tu je model „kinetičke teorije plinova“, analogija kojima vrve biblijski prikazi, metafore kojima prikazujemo nešto što se drukčijim zamišlja. U cjelini svi su prikazi manjkavi, ali „koncept komplementarnosti“ pruža uvid u cjelovitije shvaćanje božanske naravi. Na primjeru komplementarnosti kvantne teorije (Niels Bohr [1885.-1962.]; Max Planck [1858.-1947.]; Albert Einstein [1879.-1955.]) i teorije relativnosti dolazi se do zaključka da u kristologiji dolazimo do spoznaje kako su prirodne znanosti i teologija komplementarne u utvrđivanju objektivne istine o postojanju Boga i nastanka živih bića, premda za Maxa Bornu (1882.-1970.) i teorija komplementarnosti ostaje pod upitnikom.

Deveto poglavlje obuhvaća rasprave o „psihologiji religije“,

prije svega Ludwiga Andreeasa Feuerbacha (1804.-1872.), prema kojemu moraju biti ispunjene sve naše želje i čežnje, tj. u Bogu. Za Williama Jamesa (1842.-1910.) „razum po sebi ne može nijekati vjeru ali je ne može apsolutno potvrditi“ pa kritiku Božjih dokaza moramo podvrći kritici djela i načina na koje se ona očituje u cjelini (s. 215.). Autor nije propustio prikazati ni razmišljanja Sigmunda Freuda (1856.-1939.) koji „porijeklo religije vidi u dvije razine: prvo, na razini njezina porijekla u sklopu općeg razvoja ljudske povijesti; drugo, na razini njezinih uzroka u pojedincima“ (s. 220.). Iako je Freud u svojim raspravama pokazao izrazito neprijateljski stav prema religiji, filozof Paul Ricoeur (1913.-2005.) kaže da „teolozi doista mogu učiti od Freuda: njegovi kritički spisi o religiji jedinstven su pleoaje za čestitost u ophođenju s religijom!“ (s. 223.). I autor zaključuje da „sve više teologa i dušobrižnika danas otkriva kritičku snagu psihoanalize za Crkvu i teologiju“ (s. 227.).

O suvremenim „pitanjima genetike i biomedicine“ pisac se usputno osvrnuo u desetom poglavlju jer ti problemi u stvari i ne pripadaju u kontekst ove knjige. Pisac nam želi pomoći objašnjavajući prije svega važne pojmove i njihovo značenje npr. gena, metode DNK, važnih za abecedu nastajanja

života, kloniranja i problema reproduksijskog kloniranja i medicinskih terapija prenatalnog istraživanja fetusa ili matičnih stanica. U cjelini može se zaključiti da nam je potrebna vjerodostojna znanstvena rasprava i otvorena etika, koja upotpunjuje staro biblijsko znanje o stvorenju koje nas ispunja vjerom.

Knjiga je dragocjen uvid u suvremene probleme odnosa teologije i prirodnih znanosti. Ona ohrabruje teologe i prirodoznanstvenike da zajednički s oduševljenjem i divljenjem pristupe istraživanju. Mario Crvenka je stoga svojim stručnim pregledom i analizama u ovoj knjizi mnogobrojne bibliografije koja obrađuje ova teška i važna pitanja čovjekovih vjero- i svjetonazora pridonio cjelovitom uvidu u ovu suvremenu problematiku. On čitatelja uvodi u problem i pokušava pomoći doći do vjerodostojnog rješenja. Knjiga čitatelju pruža osnovne informacije o glavnoj problematici, povijesti susretanja i razilaženja kršćanstva i religije općenito s prirodnim znanostima u zajedničkim temama, upućujući na mogućnosti zajedničkog doprinosa razvitku ljudske spoznaje, vjere i iskustva.

Božo Odošić